

Ginter Dzierżon

"Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce", W. Góralski, Warszawa 1998 : [recenzja]

Ius Matrimoniale 4 (10), 320-325

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

testantów z prawosławnymi, w których strony po rozwodzie pragnęły zawrzeć nowe małżeństwo ze stroną katolicką. Autor zauważa, iż niepewność doktrynalna spowodowała, iż w Rocie Rzymskiej wydawano orzeczenia przeciwstawne. Także i dzisiaj to dubium nie zostało do końca rozwiązane. Wyróżnia się 4 kierunki jurysprudencyjne: 1) uznający za obowiązujący kan. 72 Synodu w Trullo; 2) stwierdzający, iż kan. 72 Synodu w Trullo nie utrzymuje swej mocy, ponieważ istnieje wątpliwość co do jego obowiązywania oraz zakresu jego aplikacji; 3) stwierdzający kategorycznie, iż kan. 72 Synodu w Trullo został zniesiony przez tradycję przeciwną wprowadzoną przez Kościoły Bizantyjskie Niekatolickie; 4) wskazujący, iż moc zwyczaju uchylającego pochodzi ze strony Kościoła Katolickiego.

Na tle co raz głębszego zawansowania dialogu ekumenicznego a także wciąż postępującej sekularyzacji życia z uznaniem należy przyjąć przedstawione wyżej studium. Zaangażowanie wybitnych znawców tej problematyki zagwarantowało wysoką jakość przedstawionych analiz. Dzieło to powinno służyć pomocą nie tylko kanonistom, lecz także historykom Kościoła oraz teologom ekumenizmu.

Ks. Ginter Dzierżon

W. Góralski. Zawarcie małżeństwa konkordatowego w Polsce. Warszawa 1998 ss. 183.

Z dniem 15. 11. 1998 r. w Państwie Polskim zaczęła funkcjonować instytucja małżeństwa konkordatowego. Mając na uwadze to wydarzenie, Sejm w dniu 24. 07. 1998 r. podjął decyzję o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, Ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz innych ustaw; Konferencja zaś Episkopatu Polski w dniu 22. 10. 1998 r. wydała Instrukcję dla duszpasterzy dotyczącą małżeństwa konkordatowego. W tym kontekście z ogromnym uznaniem należy przyjąć kolejną pozycję ks. prof. Wojciecha Góralskiego, wybitnego znawcy prawa małżeńskiego oraz konkordatowego a zarazem negocjatora tejże umowy międzynarodowej, poświęconą zagadnieniu zawarcia związku konkordatowego w Polsce.

W skład struktury treściowej tego studium wchodzi: wstęp, trzy rozdziały, zakończenie oraz obszerne aneksy.

We wprowadzeniu Autor zauważył, iż mimo zasady niezależności i autonomii tych dwóch porządków prawnych, obydwie strony umowy konkordatowej, tzn. Kościół i Państwo są zainteresowane instytucją małżeństwa. Perspektywa jednak ich spojrzenia na to zjawisko prawne jest odmienna. Ustawodawca polski pojmuje je bowiem naturalistycznie; ustawodawca zaś kościelny ujmuje je w sposób teologiczny, uwydatniając jego sakramentalną godność. Z drugiej strony należy jednak zauważyć, iż prawodawca kościelny stoi jednak na stanowisku, iż związki kanoniczne powinny wywierać skutki cywilne (kan. 1059 kpk z 1983 r; kan. 1071 § 1 n. 2 kpk z 1983 r; kan. 1672 kpk z 1983 r.) oraz dąży do tego, aby zarówno małżeństwo cywilne jak i kościelne było zawierane jednym aktem.

Rozdział I został poświęcony problematyce małżeństwa kanonicznego będącego podstawą uzyskania skutków cywilnoprawnych. Na wstępie prezentacji tej kwestii należy zaznaczyć, iż zawarta umowa konkordatowa spotkała się nie tylko z pochlebny przyjęciem, lecz również z falą krytyki. Przeciwnicy tego traktatu wysuwali pod jego adresem szereg zastrzeżeń. Stąd też mając na uwadze toczące się polemiki, Autor nie ograniczył się jedynie do przedstawienia takich zagadnień jak: forma zawarcia małżeństwa, małżeństwo zawarte nieważnie, małżeństwo zawarte przez pełnomocnika, poinformowanie nupturientów przez duchownego o przepisach prawa polskiego, zawarcie małżeństwa wyłącznie kanonicznego, lecz ustosunkował się do kwestii spornych odpierając niesłusznie powstałe zarzuty.

Analizując treść art. 10 ust 1 konkordatu podkreślił On, iż zawarcie kanonicznego przymierza małżeńskiego stanowi zasadniczą przesłankę dla dokonania wpisu w aktach stanu cywilnego. W oparciu o wykładnię kan. 1060 kpk z 1983 r. oraz kan. 1108 § I kpk z 1983 r. a także art. 15 ustawy z 17.05.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego trafnie zauważył On, iż idzie o związek zawarty według formy kanonicznej. Taka interpretacja rodzi jednak pewne trudności w odniesieniu co do kwestii formy nadzwyczajnej (kan. 1116 kpk z 1983 r.). Powstaje bowiem *dubium*: czy związek małżeński zawarty w tej formy wywrze także skutki cywilnoprawne?. Kanonista ten biorąc pod uwagę treść przepisów art. 9 § 2 k. r. o. oraz p. 26 b Instrukcji Episkopatu Polski z 22. 10. 1998 r. skonstatował, iż jeśli konsens małżeński zostanie wyrażony w obecności jakiegokolwiek kapłana lub diakona wówczas wywoła on również skutki w prawodawstwie polskim; jeśli zaś małżeństwo byłoby zawierane bez obecności tychże osób nie spowodowałyby konsekwencji cywilnoprawnych.

Następnie przedmiotem refleksji Profesora stała się wątpliwość: czy nieważne małżeństwo kanoniczne wywarłoby skutki w prawie cywilnym? W oparciu o domniemanie kan. 1060 kpk z I 983 r. zauważył On, iż podstawą wpisu do akt stanu cywilnego może również stać się *matrimonium invalidum*. Takie stanowisko jest zgodne z zasadą tożsamości obydwu tych kategorii związków małżeńskich. Przyjęcie odmiennej interpretacji spięrzyłoby powstanie nowych trudności, a mianowicie: pociągałoby bowiem za sobą nieważność skutków cywilnoprawnych oraz naruszałoby zasadę równości wszystkich podmiotów wobec prawa.

Odrębną trudność interpretacyjną stanowi związek zawarty przez pełnomocnika. Zdaniem Autora w myśl art. 6 § 1 k. r. o. dla spowodowania następstw cywilnoprawnych konieczne jest pełnomocnictwo udzielone w myśl ustawodawstwa państwowego. Tenże wymóg koresponduje bowiem z brzmieniem kan. 1105 § 2 kpk z 1983 r., uznającym ważność upoważnienia sporządzonego zgodnie z przepisami prawa państwowego. Stąd też nieuzasadnionymi wydają się obawy niektórych cywilistów, iż instytucja ta wymyka z pod kontroli państwa oraz zarzuca co do nierówności obywateli wobec prawa.

W II Rozdziale Ks. prof. W. Góralski skoncentrował swą uwagę wokół kwestii skutków małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Systematyzując to zagadnienie, tenże wybitny kanonista nie ograniczył się jedynie do przytoczenia typologii wypracowanych przez znawców prawa cywilnego, lecz zaproponował własny podział. Jego zdaniem następstwa zawartego związku cywilnego można sprowadzić do czterech kategorii, a mianowicie: 1) praw i obowiązków małżonków w sferze niemajątkowej; 2) praw i obowiązków małżonków w sferze majątkowej; 3) małżeńskiego pochodzenia dzieci; 4) stosunku powinowactwa. Następnie zaś zaprezentował koncept ujmujący to wydalenie prawne w dwóch płaszczyznach: 1) skutków powstających w sferze między małżonkami (majątkowe i niemajątkowe); 2) skutków wynikających ze stosunku do osób trzecich (pochodzenie dziecka i powinowactwo).

Przesłanki wywołania przez małżeństwo kanoniczne skutków cywilnoprawnych stały się przedmiotem zainteresowań Autora w rozdziale III. Należy jednocześnie podkreślić, iż w refleksji nad tą problematyką nie poprzestał On jedynie na wykładni treści przepisów, lecz ukazał także własne rozwiązania dotyczące kwestii polemicznych.

W myśl bowiem art. 10 ust. 1 konkordatu skutki cywilnoprawne wywiera jedynie związek kanoniczny jeżeli spełniają się kumulatywnie wszystkie warunki wymienione w analizowanym przepisie.

Dokonując analizy pierwszej przesłanki, to znaczy zagadnienia braku między nupturientami przeszkód określonych w prawie polskim Profesor słusznie skonstatował, iż w interpretacji przepisu konkordatowego nie można stosować wykładni językowej, lecz funkcjonalną. Eksplicacja wyłącznie gramatyczna stałaby bowiem w sprzeczności z pryncypiami prawa polskiego. W myśl zaś wykładni funkcjonalnej związek kanoniczny zawarty mimo istnienia okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa wywołuje skutki cywilnoprawne, jeżeli zostaną spełnione pozostałe wymogi art. 10 ust. 1 umowy konkordatowej. To wydarzenie prawne nie spowoduje jednak przewidzianej w prawodawstwie polskim niewzruszalności małżeństwa.

Profesor reflektując nad problematyką złożenia przez nupturientów oświadczeń woli dotyczących uzyskania skutków cywilnoprawnych stwierdził, iż ta regulacja prawna z jednej strony jest oryginalnym elementem polskiej umowy konkordatowej; z drugiej zaś strony wypływa z szacunku prawodawcy dla wolności kontrahentów. Pogłębiając analizę tej tematyki skoncentrował on swą uwagę na dwóch polemicznych zagadnieniach, a mianowicie: kwestii natury oświadczeń nupturientów oraz problematyce dotyczącej znaczenia aktu zawarcia małżeństwa.

Zdaniem Autora akt zawarcia małżeństwa należy uznać za czynność konwencjonalną prawnie doniosłą. Oświadczenia zaś stron odnoszące się do uzyskania skutków cywilnoprawnych trafnie nazwał on „oświadczeniami dodatkowymi”. Należy je bowiem odróżnić od aktu uzewnętrznienia konsensu małżeńskiego. Uważa on, iż myśl art. 1 § 1 k. r. o. oraz art. 1 § 2 k. r. o. zachodzi relacja tożsamości pomiędzy oświadczeniem o wstąpieniu w związek małżeński oraz oświadczeniem woli w czasie zawierania związku cywilnego.

Profesor prezentując trzecią z przesłanek, tzn. zagadnienie dokonania wpisu zawarcia małżeństwa w Urzędzie Stanu Cywilnego zaznaczył, iż czynność tą nie ma charakteru konstytutywnego, lecz jedynie charakter dopełniający w relacji do aktu oświadczenia stron. Termin zaś 5 dni jest terminem zawitym. Jego upływ uniemożliwia sporządzenie aktu małżeństwa.

W zakończeniu Autor skonstatował, iż wprowadzenie instytucji małżeństwa konkordatowego w Polsce jest odzwierciedleniem poszanowa-

nia wolności przekonañ wyznawców Kościoła katolickiego w tym kraju. Regulacja art. 10 ust. 1 konkordatu stanowi zupełne novum w ustawodawstwie polskim. Niepokoje i zarzuty co do tego dokumentu okazały się zupełnie nieuzasadnione. Celowo pozostawione luki prawne zostały przez ustawodawcę świeckiego wypełnione w duchu autonomii i niezależności tychże dwóch porządków prawnych.

Nowelizacja Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego pozwoliła dopiero na wyodrębnienie elementów konstytutywnych oraz koniecznych dopełniających teź instytucji. Elementem fundamentalnym jest więc złożenie oświadczenia woli przez nupturientów w obecności duchownego oraz dwóch świadków co do jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu; elementami zaś koniecznymi dopełniającymi są zawarcie małżeństwa kanonicznego oraz sporządzenie aktu w Urzędzie Stanu Cywilnego.

Słusznie Profesor wysunął również postulat *de lege ferenda* co do brzmienia art. 1 § 2 k. r. o. Jego zdaniem sformułowanie to jest niekoherentne z umową konkordatową. Stwarza ono bowiem wrażenie jakoby strony zamierzałyby zawrzeć dwa związki: jeden cywilny, drugi zaś kościelny. Zapis konkordatowy wskazuje jednak, iż ma to być tylko jedno małżeństwo.

We wstępie prof. W. Góralski zaznaczył, iż studium to jest adresowane do kanonistów i cywilistów. Tak założony cel pracy suponował zamieszczenie w niej obszernych aneksów. Stąd teź zawierają one: tekst Konkordatu polski z dnia 28. 07. 1983 r w językach polskim i włoskim., Ustawę z dnia 24. 07. 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodziny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego oraz niektórych innych ustaw, Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26. 10. 1998 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania aktów stanu cywilnego, sposobu prowadzenia ksiąg stanu cywilnego, ich kontroli, przechowywania i zabezpieczania oraz wzoru aktów stanu cywilnego, ich odpisów zaświadczeń oraz protokółów, Obwieszczenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4.1 1. 1998 r. w sprawie ogłoszenia wykazu stanowisk, których zajmowanie upoważnia do sporządzenia aktu małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, wzór zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączonej zawarcie małżeństwa, wzór zaświadczenia stanowiącego podstawę sporządzenia małżeństwa zawartego w sposób określony w art. 1 § 2 i 3 Kodeksu rodzinnego i opiekuńcze-

go, Instrukcję Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy z dnia 22. 10. 1998 r. dotyczącą małżeństwa konkordatowego, Załącznik do Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego (22. 10. 1998), przepisy materialnego prawa małżeńskiego zawarte w Kodeksie z 1983 r. oraz Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Wysoki poziom merytoryczny analiz komparatystycznych, szerokie spektrum poruszanej problematyki, prezentacja własnych poglądów co do kontrowersyjnych nie raz kwestii, to walory dzieła które należy polecić nie tylko znawcom prawa kanonicznego oraz cywilnego, lecz również duszpasterzom spotykającym się z instytucją małżeństwa konkordatowego na płaszczyźnie pastoralnej. Pozycja ta stanowi cenny wkład w rozwój prawa konkordatowego.

Ks. Ginter Dzierżon